

УДК 334.758

СУТНІСТЬ СИНЕРГІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЇЇ ВИДІВ У ДОСЛІДЖЕННІ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР

*Д. В. Колесніков, аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Криворізький національний університет», oafa_ktu@mail.ru*

На основі методу теоретичного узагальнення поглядів науковців на сутність поняття «синергія» уточнено зміст та виявлено основні її види, що притаманні інтеграційним процесам. Обґрунтовано необхідність удосконалення класифікації видів синергії, які виникають внаслідок створення цими підприємствами вертикально-інтегрованої структури. Виділено нові класифікаційні ознаки та види синергії вертикально-інтегрованої структури, обґрунтовано необхідність дослідження їх взаємовпливу.

Ключові слова: синергія, синергетичний ефект, вертикально-інтегрована структура, класифікація.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та структурної перебудови економіки, посилення національної і світової конкуренції, а також поширення інтеграційних тенденцій все більшої актуальності набуває дослідження процесів формування і функціонування вертикально-інтегрованих структур. Це обумовлено необхідністю створення сприятливих умов та підтримання стабільності виробничої діяльності у реальному секторі економіки України, а також доцільності забезпечення конкурентних переваг та посилення контролю над ситуацією на ринку.

Головною причиною трансформації умов господарювання окремих бізнес-одиниць на основі кооперативної співпраці та створення різноманітних форм вертикально-інтеграційних структур є прагнення їх учасників отримати або посилити синергетичний ефект. Цей ефект часто заміщується поняттям економічного ефекту, який є прогнозованим результатом планомірно організованого інтеграційного процесу та, на відміну від синергетичного ефекту (синергії), є передбачуваним.

Розуміння природи утворення синергії дозволить забезпечити наукове обґрунтування доцільності формування вертикально-інтегрованих структур та враховувати комплексну взаємодію всіх пов'язаних з цим процесом факторів. Зважаючи на це, вважа-

ємо, що особливої актуальності набуває уточнення сутності синергії при дослідженні вертикально-інтегрованих структур та удосконалення класифікації її видів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуваним проблемам, що розглядаються у статті, присвячено багато робіт як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Це підтверджує той факт, що в останні роки науковий інтерес до синергізму як явища постійно підвищується.

Термін синергія походить від грецького *synergeia* – співпраця, співдружність. Вперше термін «синергетика» ввів німецький науковець Хакен Г. у 1970 році для пояснення кооперативної поведінки термодинамічних систем. Існує також думка, що вперше термін «синергія», був введений більше ста років тому англійським фізіологом Шеррінгтоном Ч. Вважається, що в економічній науці термін «синергія» був введений в обіг І. Ансоффом для обґрунтування групових структур в організації компанії.

Розвиток синергетики як науки та визначення сутності синергії розглядали у своїх працях такі науковці, як Люкшинов А. [1], Мельник Л., Дегтярьова І. [2], Гриньов А. [3] та інші.

Проблеми визначення синергетичного ефекту та розгляду видів синергії в інтеграційних процесах стали предметом дослі-

дження у наукових роботах Іщенко С.М. [4], Князевої Е., Курдюмова С. [5, с. 200], Грязновой А., Федотової М. [6, с. 512-516], Марченко В. [7] та інших. Ними виявлено, що синергетичні ефекти проявляються як при утворенні (консолідації) інтегрованих корпоративних структур, так і в подальшому їх функціонуванні.

Проведений аналіз публікацій і досліджень дозволив визначити, що більшість науковців ототожнюють терміни «синергичний ефект» та «синергія», і ми дотримуємося аналогічної точки зору. Також серед науковців існує єдність стосовно того, що врахування синергетичного ефекту дає можливість виявити та отримати додаткові переваги (резерви) від взаємодії різних компонентів, елементів, системи, факторів у будь-якій діяльності. Незважаючи на достатню вивченість сутності синергії, основних її видів і форм прояву, недостатньо розглянуті особливості її формування при функціонуванні вертикально-інтегрованих структур, а саме: не розглянуто виникнення синергії на різних стадіях їх життєвого циклу; не приділено належної уваги існуванню негативного синергетичного ефекту (більшість науковців

розглядає синергію як позитивний ефект); практично не розглядаються наслідки синергетичної дії вертикальної інтеграції бізнес-одиниць на їхній фінансовий стан.

Формулювання мети статті. Зважаючи на коло невирішених питань метою дослідження, результати якого викладено у статті, є уточнення сутності синергії внаслідок функціонування вертикально-інтегрованих структур та удосконалення класифікації її видів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування вертикально-інтегрованих структур в останні десятиліття є як світовою, так і національною тенденцією розвитку бізнесу. Основною причиною здійснення інтеграційних процесів компаніями є прагнення до отримання або посилення синергетичного ефекту. Саме наявність синергії та ефективність управління нею в межах створеної вертикально-інтегрованої структури є головною перевагою підвищення її конкурентоспроможності на ринку.

Наукові погляди щодо визначення сутності поняття «синергія» наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Погляди науковців на визначення сутність поняття «синергія»

Джерело	Визначення сутності поняття «синергія»
Люкшинов А. [1, с. 62]	Варіант реакції на комбіновану дію двох або декількох чинників, що характеризується тим, що ця дію перевищує дія, що надається кожним чинником окремо.
Мельник Л., Дегтярьова І. [2, с. 16]	Збільшення ефективності діяльності в результаті сполучення, інтеграції окремих частин в єдину систему за рахунок «системного ефекту» (емерджентності)
Гриньов А. [3, с. 11]	Істотне підсилення або послаблення потенціалу будь-якої системи, що може викликати як різко позитивні, так і різко негативні наслідки.
Князева Е., Курдюмов С. [5, с. 200]	Ефект (результат) виникнення кооперативної, когерентної (узгодженої у часі і просторі) поведінки елементів у системі.
Грязнова А., Федотова М. [6, с. 512-516]	Ефект, який виникає в тому разі, якщо властивості системи загалом переважають просту суму властивостей окремих її елементів і є доданою вартістю об'єднаної компанії після злиття порівняно з сумарною вартістю компаній до злиття.
Марченко В. [7]	Кількісно оцінена енергія внутрішньої самоорганізації елементів системи та самоорганізації даної системи з іншими системами (зацікавленими особами, суспільством тощо). Самоорганізація виступає в методиці оцінки синергетичного ефекту як нова структура, форма, умова взаємодії, яка виникла внаслідок об'єднання двох корпорацій і яку не можна було створити зусиллями лише однієї із них.

Аналізуючи наведені визначення видно, що серед науковців не існує єдності у трактуванні даного поняття. Одні автори розглядають синергію як результат взаємодії елементів в системі [2, 5], інші – як додану вартість, що виникає при об'єднанні компа-

нії (фірм) [6], є також погляди на синергію як на реакцію дії [4], фактор впливу на потенціал системи [3] або кількісно оцінену енергію внутрішньої самоорганізації системи [7].

На нашу думку, всі наведені визначен-

ня мають право на існування та відображають характерні особливості синергії. Кожне з понять має деякі недоліки і переваги, а також може застосовуватися у певних умовах господарювання вертикально-інтегрованих структур. Разом з тим, всі автори погоджуються, що комбіноване залучення кількох взаємоузгоджених елементів системи (компанії, підприємства, бізнес-одиниці, вертикально-інтегрованої структури) дозволяє отримати загальний ефект, що не дорівнює сумі ефектів від ізольованого функціонування кожного елементу даної системи. Крім того, у наукових працях відзначається: оцінити та передбачити синергетичний ефект достатньо складно, що обумовлено його не лінійністю, а також певною невизначеністю й непередбачуваністю функціонування системи.

Отже, можна визначити, що головною властивістю синергії є її неадитивність.

Узагальнено прояв неадитивності у визначенні синергії внаслідок функціонування вертикально-інтегрованої структури можна виразити таким чином:

$$E \neq \sum_{j=1}^k E_j, \text{ тобто } S = E - \sum_{j=1}^k E_j,$$

де E – загальний ефект внаслідок функціонування вертикально-інтегрованої структури;

$\sum_{j=1}^k E_j$ – сума ефектів від ізольованого функціонування кожної бізнес-одиниці, що є складовою вертикально-інтегрованої структури;

S – синергетичний ефект (синергія) внаслідок комбінованого залучення бізнес-одиниць у вертикально-інтегровану структуру, об'єднання їхніх зусиль, самоорганізації, кооперації, взаємодії та взаємоузгодження.

Характерні властивості, притаманні синергії, та можливість її виникнення у будь-якій сфері діяльності породжує різні її види.

Погляди науковців на формування видів синергії в межах функціонування інтегральних структур (підприємств, компаній) наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Погляди науковців на формування видів синергії вертикально-інтегрованої структури

Джерело	Види синергії																		
	операційна (виробнича)	фінансова	оптимізаційна	самоорганізаційна	ресурсна	управлінська (синергія менеджменту)	торгова (синергія продажу)	інвестиційна	міжособистісна	людини і комп'ютера	комплексної переробки природних ресурсів	інформаційно-	корпоративна	організаційна	стратегічна	технологічна	кадрова	маркетингова	
Мельник Л.Г., Дегтярьова І.Б. [2, с. 69-71]	+	+				+	+	+	+	+	+	+	+						
Шенко С.М. [4, с. 92]	+	+																	
Решетило В. П. [8, с. 22]	+	+	+	+															
Сабадирьова А.Л. [9, с. 118-119]	+				+	+								+	+				
Капітанець Ю.О. [10, с. 150]	+	+				+		+				+				+	+	+	

Примітка: Побудовано автором на основі матеріалів дослідження

Можна визначити, що найбільш часто науковцями для дослідження синергетичного ефекту внаслідок інтеграційних процесів виділяються такі види синергії: оперативну

(виробничу), фінансову, управлінську (синергію менеджменту), інвестиційну.

Узагальнюючи погляди науковців нами сформульовано такі визначення видів

синергії у дослідженні вертикально-інтегрованих структур.

Операційна синергія – додатковий ефект, що виникає внаслідок спільної операційної діяльності окремих бізнес-одиниць вертикально-інтегрованої структури, та є результатом спільного використання основних і оборотних фондів, персоналу, розподілу накладних витрат, спільного матеріально-технічного постачання тощо.

Фінансова синергія – додатковий ефект, що виникає внаслідок спільної фінансової діяльності окремих бізнес-одиниць вертикально-інтегрованої структури, та є результатом зміни податкового навантаження, ступеню фінансового ризику, кредитоспроможності, а отже і фінансового стану вертикально-інтегрованої структури.

Управлінська синергія – додатковий ефект, що виникає внаслідок спільного менеджменту у вертикально-інтегрованій структурі, та є результатом централізації окремих бізнес-процесів, спільного прийняття управлінських рішень та використання досвіду, кваліфікації, вмінь і навичок управлінського персоналу.

Інвестиційна синергія – додатковий ефект, що виникає внаслідок спільної інвестиційної діяльності окремих бізнес-одиниць вертикально-інтегрованої структури, та є результатом спільного використання капітальних і фінансових інвестицій.

На нашу думку, для класифікації видів синергії за напрямками діяльності, у якій вона проявляється, необхідно застосовувати комплексний підхід та враховувати не лише основні види діяльності (операційну, фінансову, інвестиційну).

Виходячи зі змісту операційної синергії в її межах можна розглядати й інші види синергії: ресурсну, технологічну, кадрову, комерційну (торгову). В межах фінансової синергії можна виділити податкову синергію та синергію фінансового стану. Остання, як показав проведений огляд публікацій і наукових досліджень, науковцями взагалі не розглядається, хоча має дуже важливе значення для вертикально-інтегрованих структур. Також є сенс виділяти й інші види синергії.

Враховуючи сказане, нами удоскона-

лено класифікацію видів синергії внаслідок функціонування вертикально-інтегрованих структур (рис. 1). При побудові даної класифікації використовувався фасетний метод.

Поділ синергії на внутрішню і зовнішню, позитивну і негативну в сучасних доробках науковців вже існує [6, 7]. Нами ж пропонується удосконалити дану класифікацію за рахунок нових класифікаційних ознак, що поділяють синергію вертикально-інтегрованих структур: за масштабом прояву – на локальну, сегментну та загальну; за стадіями життєвого циклу – на синергію на стадіях створення, розвитку, стабільності, старіння та ліквідації вертикально-інтегрованої структури.

Крім цього, з метою оцінки результату зміни у фінансовому стані вертикально-інтегрованої структури, що викликають інтеграційні процеси окремих бізнес-одиниць, нами вперше запропоновано визначати і оцінювати синергію фінансового стану.

Під синергією фінансового стану вертикально-інтегрованої структури нами розуміється додатковий ефект, який є результатом зміни фінансового стану внаслідок інтеграції фінансової діяльності окремих бізнес-одиниць, що включаються у вертикально-інтегровану структуру.

Розглядаючи класифікаційну ознаку за масштабом прояву нами пропонується виділяти:

- локальну синергію, яка виявляється при співпраці окремої бізнес-одиниці вертикально-інтегрованої структури зі своїм партнером, який не входить до цієї структури;

- сегментну синергію, яка виявляється при співпраці окремих бізнес-одиниць між собою в межах вертикально-інтегрованої структури;

- загальну синергію, яка виявляється загалом по всій вертикально-інтегрованій структурі.

При розгляді вертикально-інтегрованих структур можна виділити п'ять основних стадій їхнього життєвого циклу. Відповідно до цього нам запропоновано визначати синергію внаслідок функціонування вертикально-інтегрованих структур на кожній стадії життєвого циклу.

Так, наприклад, синергія, що виникає

на стадії створення вертикально-інтегрованої структури формується, в основному, внаслідок сумісних управлінських дій, спільної інвестиційної діяльності та діяльності по оптимізації фінансових ресурсів, тобто переважно складається з управлінської, інвестиційної синергій та синергії фінансового стану. На стадії розвитку вертикально-інтегрованої структури, на нашу думку, відповідна синергія формується, в основному, за рахунок технологічної, інноваційної, ресурсної, кадрової, маркетингової, інформаційної синергій та синергії фінансового стану, тобто тих види синергії, що супроводжують процес розвитку і оптимізації діяльності об'єднання та є найбільш значущими у цей період. На інших стадіях життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури також є свої особливості формування синергетичного ефекту. Однак, синергія фінансового стану, як ми вважаємо, виникає і супроводжує інтеграційні процеси на всіх стадіях життєвого циклу вертикально-інтеграційних структур і є тим результатом, який дозволяє підтвердити доцільність вертикальної інтеграції.

нансового стану, тобто тих види синергії, що супроводжують процес розвитку і оптимізації діяльності об'єднання та є найбільш значущими у цей період. На інших стадіях життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури також є свої особливості формування синергетичного ефекту. Однак, синергія фінансового стану, як ми вважаємо, виникає і супроводжує інтеграційні процеси на всіх стадіях життєвого циклу вертикально-інтеграційних структур і є тим результатом, який дозволяє підтвердити доцільність вертикальної інтеграції.

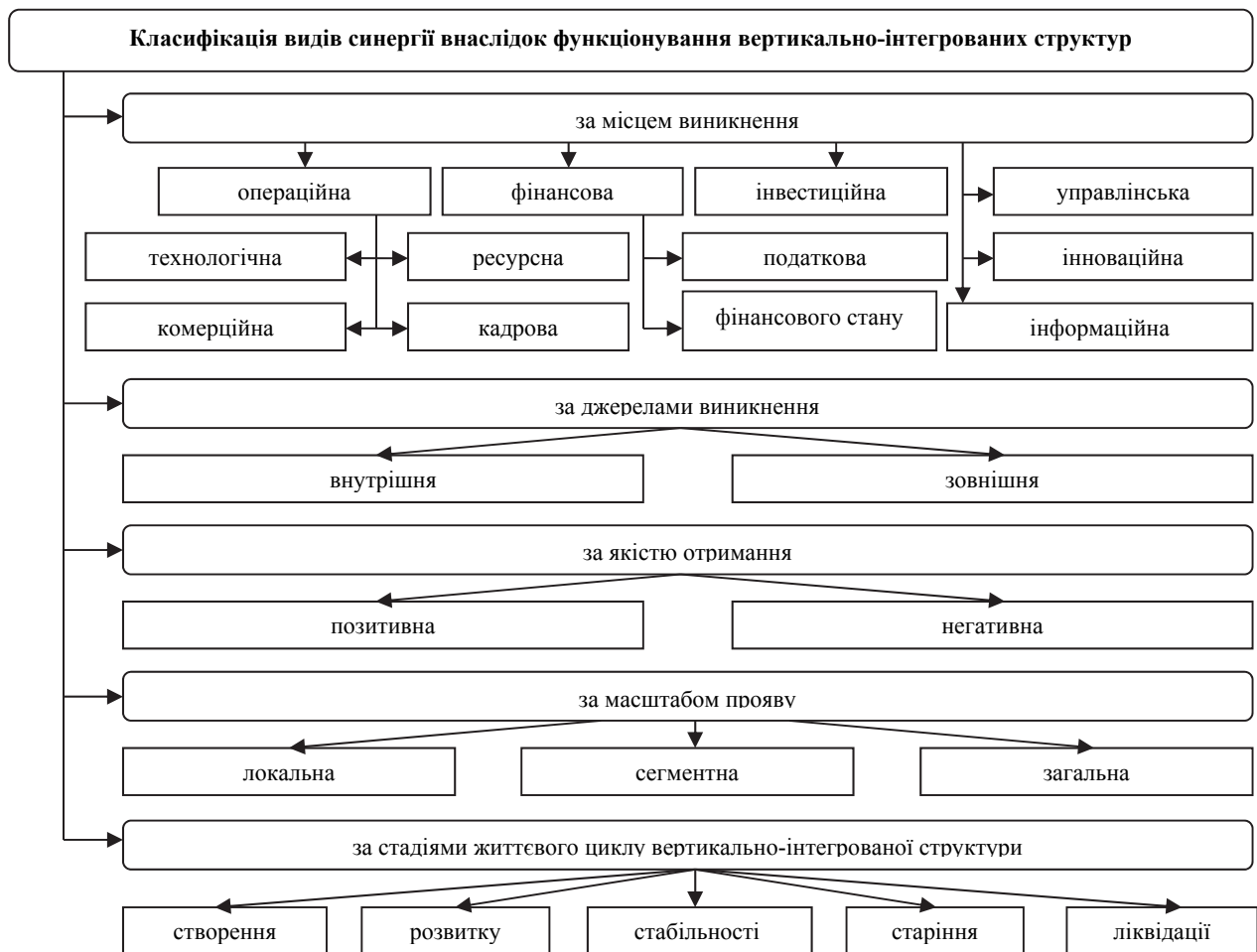

Рис. 1. Класифікація видів синергії внаслідок функціонування вертикально-інтегрованих структур

Як показав проведений аналіз, в сучасних наукових дослідженнях види синергії та їх прояв розглядається відокремлено один від іншого, однак на практиці всі синергетичні ефекти між собою взаємопов'язані та впливають один на іншого, підсилюючи чи послаблюючи їх дію. Так, наприклад, комерційна синергія як додатковий ефект від

централізації маркетингу, використання загальних каналів збуту, загального бренду проявляється у вертикально-інтегрованій структурі через сукупну економію комерційних витрат її окремих бізнес-одиниць і, тим самим, здійснює суттєвий вплив на синергію фінансового стану.

У зв'язку з цим стверджуємо, що голо-

вною особливістю визначення загального синергетичного ефекту вертикально-інтегрованих структур є взаємовплив різних видів синергії, який породжує взаємний синергетичний ефект - «синергетичний ефект синергії» (рис. 2).

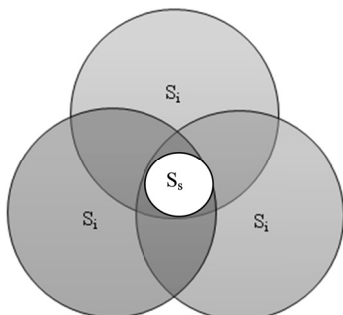

Рис. 2. Взаємозв'язок видів синергії вертикально-інтегрованих структур

Представлена на рис. 2 схема наочно відображає взаємовплив різних видів синергії між собою та створення в результаті такого взаємовпливу взаємного (групового, мультиплікаційного) синергетичного ефекту (S_s).

У загальному вигляді загальна синергія (загальний синергетичний ефект) вертикально-інтегрованої структури можна формалізувати таким чином:

$$S = \sum_{i=1}^n S_i + S_s,$$

де S_i – i -тий вид синергії (відокремлений синергетичний ефект за i -тим видом);

S_s – взаємна синергія (взаємний синергетичний ефект), утворена в результаті взаємозв'язку i -тих видів синергії;

n – кількість видів синергетичних ефектів.

Враховуючи наведене, можна запропонувати загальну синергію вертикально-інтегрованої структури поділяти на відокремлену і взаємну.

Висновки. Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Серед науковців не існує єдності у трактуванні сутності поняття «синергія». На основі огляду наукових досліджень синергія у статті розглядається як ефект від комбінованого залучення кількох взаємоузгоджених елементів вертикально-інтегрованої структури, що не дорівнює сумі ефектів від ізо-

льованого функціонування кожного з елементів. Зважаючи на це, визначено, що головною властивістю синергії є її неадитивність.

2. На основі дослідження поглядів науковців на види синергії нами удосконалено їхню класифікацію. Запропоновано класифікувати синергію за масштабом прояву та за стадіями життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури, виділяючи при цьому локальну, сегментну та загальну синергії, а також синергію на стадіях створення, розвитку, стабільності, старіння та ліквідації вертикально-інтегрованої структури. Також запропоновано розширити перелік видів синергії за місцем її виникнення та вперше запровадити таке поняття – синергія фінансового стану.

3. Розвиваючи теорію визначення та оцінки синергетичного ефекту у вертикально-інтегрованих структурах нами доведено, що всі види синергії між собою пов'язані та здійснюють вплив один на іншого. Зважаючи на це, у нашому дослідженні вперше запропоновано загальну синергію вертикально-інтегрованої структури поділяти на відокремлену і взаємну та визначати взаємну синергію як додатковий ефект, який виникає внаслідок взаємовпливів різних видів синергії між собою. Виявлення та оцінка цього синергетичного ефекту є напрямом подальших досліджень.

Література

1. Люкшинов А.Н. Стратегический менеджмент: учеб. пособ. [для вузов] / А.Н. Люкшинов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. — 375 с.
2. Мельник Л.Г. Синергетична основа маркетингових інновацій [Текст] / Л.Г. Мельник, І.Б. Дегтярьова // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2010. - №1. — С. 67-77.
3. Гриньов А.В. Стратегія інноваційного розвитку підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / А.В. Гриньов. — Донецьк, 2004. — 36 с.
4. Ищенко С.М. Слияние и поглощение компаний: оценка эффекта синергии: монография [Текст] / С.М. Ищенко. — К.: Науковий світ, 2007. — 95 с.
5. Князева Е.Н. Основания синергетики. Синергетическое мировоззрение [Текст] / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. — М.: КомКнига, 2005. — 240 с.
6. Оценка бизнеса: учеб. [для вузов] / Под ред. А.Г. Грязновой, М.А. Федотовой. — М.: Финансы и статистика, 2005. — 736 с.

7. Марченко В.М. Методичні підходи до оцінювання синергетичного ефекту злиття і поглинання [Текст] / Марченко В.М. // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - №4(118). – С. 135-142.

8. Решетило В.П. Економічна синергетика реалізації ринкового потенціалу інституціональних систем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / В.П. Решетило. – Харків: ХНУ, 2006. – 34 с.

9. Сабадирьова А.Л. Потенціал промислового підприємства: організація оцінки [Текст] / А.Л. Сабадирьова // Механізм регулювання економіки. – 2011. - №4. – С. 115-121.

10. Капітанець Ю.О. Використання принципів синергетики в розвитку стратегічного управління підприємствами / Ю.О. Капітанець // Сталий розвиток економіки. – 2010. - №8. – С. 146-151.

На основе метода теоретического обобщения взглядов ученых на сущность понятия «синергия» уточнено содержание и выявлены основные ее виды, присущие интеграционным процессам. Обоснована необходимость совершенствования классификации видов синергии, возникающих вследствие создания этими предприятиями вертикально-интегрированной структуры. Выделены новые классификационные признаки и виды синергии вертикально-интегрированной структуры, обоснована необходимость исследования их взаимовлияния.

Ключевые слова: синергия, синергетический эффект, вертикально-интегрированная структура, классификация.

On the basis of theoretical generalization of scientific views on the nature of "synergy" its content is specified and main types typical of integration processes are pointed out. The necessity of improving the classification of synergy types arising from companies' vertically-integrated structure is grounded. New classification features and of synergy types of vertically integrated structure are defined and the necessity to investigate their mutual influence is substantiated. **Keywords:** synergy, synergistic effect, vertically-integrated structure, classification.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Нусіновим В. Я.